

ELS ESPAIS DE LA GUERRA DEL FRANCÈS

A Catalunya, la Guerra del Francès va començar com una revolta popular. La primavera de 1808 hi havia, arreu, malestar per la presència francesa, desconcert perquè no s'acabava de saber què passava i una indignació creixent per l'actitud d'espoli dels soldats de Napoleó envers collites i masies, el robament de queviures i cap respecte per les propietats. Aquest desconcert, malestar i indignació es va concretar amb petits aixecaments a molts pobles del Principat, constitucions de Junes Locals i accions guerrilleres i del sometent que, sovint, no disposaven d'altra organització ni comandaments que les anomenades forces vives dels pobles (els propietaris més rics, els funcionaris i els sacerdots), amb un armament escàs de fusells i escopetes, i la torna d'eines del treball del camp, pales i pics, arpiots i magalls. Sometent i gent armada que recorria camins i veïnats, i atacava per sorpresa petits escamots gavatxos. Era una estratègia popular, anàrquica i acèfala que va desconcertar l'exèrcit francès, acostumat a guerrear en termes convencionals.

El 18 de juny de 1808 les diverses propostes i Junes Locals van constituir, a Lleida, la Junta Superior de Catalunya i, a mesura que el conflicte es va anar generalitzant, la Guerra del Francès també va esdevenir convencional.

QUATRE RUTES HISTÒRIQUES

1) Les batalles del Bruc

Dia 6 de juny de 1808

Sortiu de Barcelona per l'autovia que va a Lleida, passeu Martorell i pugeu cap al túnel del Bruc. Sempre tindreu a ponent el pedrís de Montserrat i, en arribar a la sortida que anuncia el poble del Bruc, us haureu de desviar i entrar a l'antiga carretera reial. A la sortida del poble trobareu el monument al Timbaler del Bruc, obra de l'escultor Frederic Marés, inaugurat l'any 1952 per commemorar la memòria de les dues batalles guanyades als francesos els dies 6 i 14 de juny de 1808.

Al peu del monument, davant d'un paisatge que ha de fer lliscar l'esguard de can Maçana a Montserrat i Martorell, podeu recordar com van anar totes dues batalles:

EL DIA 4 DE JUNY DE 1808, el general Duhesme havia enviat dues columnes des de Barcelona: una a Tortosa (comandada per Chabran) i l'altra a Manresa (sota el comandament del general Schwartz), amb la intenció de controlar els molins polvorers i dirigir-se a Lleida. Aquesta segona columna era una divisió de 3.800 homes que va enfilegar el Llobregat fins a Martorell on van arribar el dia 5 i es va detenir.

L'aturada va permetre que els sometents catalans de Manresa, Igualada, Santpedor, Moià i Sallent es prepararessin a buscar bones posicions d'atac i de sorpresa, i concentrar-se a la zona de can Maçana. Quan a migdia del 6 de juny, els francesos van arribar al peus dels Brucs, van ser sorpresos i tirotejats, sempre a boca de canó, pels patriotes catalans amagats darrere els matolls i les pedres de la vora del camí. Els caps de la columna francesa no van saber reaccionar, i mentre dubtaven i discutien com ho havien de fer per combatre la mobilitat del sometent, van arribar un centenar més d'homes de Santpedor amb armes i municions, i un timbal de la congregació dels Dolors de la vila, origen de la llegenda del timbaler.

Segons que sembla, hi havia un soldat fugit de la guarnició de Barcelona, Isidre Lluçà i Casanoves, que era fill de Santpedor i va demanar tocar el timbal de la congregació del seu poble. Els francesos, en sentir ressonar la caixa i veure com rebotava per les parets de Montserrat, es van pensar que arribaven reforços militars de Lleida i Cardona, van girar cua i van començar a fugir vergonyosament cap a Esparreguera i Barcelona.

Els sometents catalans van perseguir-los fins més enllà d'Esparreguera, els van fer més de 400 baixes, i els van prendre armament i municions. També s'explica que una de les accions més destacades fou la d'una partida de guerrillers a la zona de l'antic pou del gel entre el Bruc de Baix i can Pascual. El cas és que les forces catalanes, sense preparació ni perícia militar, equipades només amb un centenar de fusells van vèncer una divisió de soldats francesos. Era el 6 de juny de 1808, el dia de la primera batalla del Bruc.

Dia 14 de juny de 1808

LA SEGONA BATALLA DEL BRUC va tenir un aire més convencional. Vuit dies després, les forces catalanes eren dirigides pel coronel lleidatà Joan Batet i als sometents i partides guerrilleres d'una setmana abans (de Manresa, Igualada, Moià, Sallent i Santpedor), s'havien afegit dues companyies de terços de Cervera, voluntaris d'Ivars d'Urgell i unitats disperses de l'exèrcit convencional.

L'exèrcit francès tenia necessitat de sortir de l'àrea del Llobregat i fer-se fort a l'interior de Catalunya. El general Duhesme va provar-ho de nou i va ordenar el general Chabran (que tampoc no havia reeixit d'arribar a Tortosa), que enfilés el Bruc forçant una sortida cap a Lleida i Manresa. Chabran va arribar al Bruc el 14 de juny, per adonar-se d'immediat que no hi havia res a fer. Els sometents i patriotes catalans hi eren, però semblava que s'havien fet fonedissos i es trobaven més ben amagats i més ben equipats que una setmana abans. Sortien dels amagatalls, disparaven contra el gruix compacte de l'exèrcit francès a mesura que progressava cap al Bruc i desapareixien d'immediat. Disposaven, a més, de quatre peces d'artilleria per defensar els accessos al coll. Valorada la situació, Chabran va ordenar gira cua cap a Barcelona.

Dues derrotes consecutives en vuit dies. Així va néixer el mite del Bruc i la llegenda del timbaler. Durant molts anys, el viatger que arribava a aquests verals podia llegir una inscripció retòrica que li recordava que *"por aquí, el francés ha aparecido y vencedor en todas partes, no ha podido forzar este paso. Los vencedores de Marengo, Austerlitz i Jena fueron vencidos aquí el 6 i el 14 de junio de 1808"*.

2) La destrucció de Montserrat

Ja que som a tocar de Montserrat, es pot aprofitar per fer esment del paper del monestir i la muntanya durant la Guerra del Francès, sobretot a partir del moment que la Junta de Catalunya declarà Montserrat plaça d'armes i el baró d'Eroles va mirar de defensar el monestir sense èxit.

EL GENERAL SUCHET va ocupar Montserrat el 25 de juliol de 1811 i, en una primera estada, els soldats francesos hi van romandre fins a l'octubre d'aquell mateix any. Abans d'abandonar la muntanya, però, van saquejar les dependències i van incendiar el monestir, raó per la qual van quedar destruïts el temple, el monestir, la biblioteca i l'arxiu. Segons la descripció feta pel pare Crusellas, la nit de 10 a 11 d'octubre de 1811, els soldats francesos van desmuntar els altars, van posar el fustam sota el cimbori, hi van calar foc abans d'anar-se'n i van convertir el temple en una immensa foguera.

L'ESTIU DE 1812, el monestir i la muntanya de Montserrat van tornar a patir un altre atac. La muntanya era llavors fortificada i ocupada pel batalló anglocatalà que comandava el coronel anglès Green, auxiliat per les tropes del general Josep Manso. Els dies 30 i 31, tres divisions franceses que venien d'Esparreguera i de Monistrol van cremar Collbató i algunes ermites.

3) Els setges de Girona

Als comandaments de l'exèrcit francès, la doble derrota del Bruc els va fer adonar que es trobaven en una situació més precària que no comptaven. Només controlaven Figueres i Barcelona, les seves tropes eren insuficients i a penes si podien sortir de la ciutat de Barcelona perquè eren immediatament hostilitzats i atacats a traïció per gent del poble que mataven els soldats ressegats i els petits escamots de guàrdia. Napoleó, conscient de la difícil situació del general Duhesme va decidir un nou enviament de tropes amb el general Reille i fou llavors que Duhesme, per entrar-hi en contacte, però, sobretot, per no quedar aïllat de França va decidir muntar una nova base militar a la ciutat de Girona. Comptava no trobar-hi gaire resistència, enllà del regiment irlandès d'Ultònia, però l'expedició va ser, des del començament, un autèntic calvari.

El primer setge: juny – agost de 1808

AMB UN EXÈRCIT DE 5.000 HOMES, Duhesme es plantà davant de Girona, el 20 de juny de 1808, i va ordenar un gran atac contra els baluards de la Mercè, de Sant Francesc i de Sant Pere. Va fracassar en totes tres escomeses, per bé que una columna francesa va poder entrar a la ciutat per Santa Clara, però es van haver de retirar d'immediat en ser atacats per gironins

armats i els soldats del regiment d'Ultònia. Tot al llarg d'aquell dia 20 de juny, Duhesme va tenir 700 baixes i es va haver de retirar.

Pocs dies després, però, va tornar-se a presentar amb més tropes a assetjar la ciutat on comptaria, a més, amb l'ajut del general Reille que havia sortit de Figueres i abans havia volgut ocupar, debades, la ciutat de Roses. Duhesme va emplaçar peces d'artilleria, va desviar la sèquia Monar i va aconseguir obrir bretxes als murs del castell de Montjuïc. Però no hi va haver manera d'anar més endavant: la ciutat s'havia reforçat, el sometent no parava d'atacar i els defensors sortien, si calia, des de dins de Girona per combatre els assetjants.

Per acabar-ho d'espatllar, van arribar dues notícies desmoralitzadores per a l'exèrcit francès: que s'acostaven a Barcelona forces regulars espanyoles procedents de Mallorca i que, a Bailén, a Andalusia, el general Castaños havia derrotat un cos d'exèrcit francès de 20.000 homes. Van optar per aixecar el setge i retirar-se, Duhesme, a Barcelona i Reille, a Figueres.

El segon setge: maig - desembre de 1809

NOU MESOS DESPRÉS, l'altre setge de Girona fou molt més llarg i aferrissat, va oferir l'espectacle d'una defensa numantina per part dels gironins i la construcció d'aquella llegenda d'un heroisme fora mida, premiat per les Corts de Cadis, el 14 de setembre de 1810, amb l'atorgament a Girona del títol de Ciutat Immortal. La gesta es va pagar amb el sacrifici de nombroses vides humanes, més enllà del que aconsellava el sentit comú militar. Una de les causes que poden explicar-ho fou la forta personalitat d'un militar d'excepció, el general granadí Mariano Álvarez de Castro, cap de la defensa de la ciutat, que mai no va pensar a rendir-se.

Aquesta segona vegada, però, l'exèrcit francès s'ho va prendre amb més sentit professional i va començar encerclant tot el perímetre de la ciutat: l'estratègia d'un setge sistemàtic i complet que hauria d'acabar, més tard o més d'hora, amb la tenaç resistència gironina. El comandament francès anava a càrrec dels generals Reille i Verdier que van disposar del temps que calia per instal·lar totes les peces d'artilleria que necessitaven.

Van ser set mesos d'ofegament, cada cop amb un cercle més precís i estret. Álvarez de Castro es negava a negociar i, mentrestant, els morts es multiplicaven i les cases i defenses anaven caient per l'acció sistemàtica, tenaç i constant de l'artilleria francesa. I així setmana rere setmana, un mes després de l'altre i amb una manca creixent de queviures i aliments de primera necessitat. A mitjan desembre, Álvarez de Castro, greument malalt, va ser substituït per Julián Bolívar que va començar, d'immediat, a tractar les condicions de la rendició amb els francesos.

En aquests set mesos de setge, es calcula que Girona va perdre la meitat dels seus 8.000 habitants, la guarnició militar es va veure reduïda de 10.000 a 4.400 homes i els historiadors militars diuen que la ciutat va ser bombardejada amb 12.000 bombes i prop de 7.500 granades.

4) Lleida, el setge i el carnatge de 1810

LA SITUACIÓ ESTRATÈGICA DE LLEIDA ha estat sempre importantíssima i l'any 1810 era una fortalesa formidable, ben defensada per dos turons fortificats i que comptava, com sempre, amb la presència del riu Segre en un lloc difícil de passar, protegit per ponts i baluards. Havia estat, a més, la primera ciutat catalana que s'havia oposat als francesos i la seva Junta Local s'havia distingit com una de les més actives de Catalunya.

D'altra banda, com ja s'ha dit, l'exèrcit francès tenia necessitat de sortir de l'eix del Llobregat i expandir-se, forçosament, cap a Tarragona i Tortosa, Lleida, Balaguer i Mequinensa. La desconfiança de Napoleó respecte d'alguns dels seus generals va fer que confiés la conquesta de Lleida a Louis Gabriel Suchet, cap de l'exèrcit d'Aragó, segurament, el general més preparat i de més prestigi dels que van intervenir en la Guerra del Francès.

Suchet disposava de 22.000 homes (33 batallons i 9 esquadrons de cavalleria), que va anar concentrant a l'entorn de Lleida, fent avançar el gros de les tropes per la carretera d'Almacelles i estudiant amb detall amb quina estratègia li calia atacar les defenses, entre les quals destacava el poderós emplaçament de Gardeny, orgull militar de la ciutat. Sabia que el punt més feble del conjunt era la banda de l'est de la ciutat, on no hi havia defenses naturals, només els baluards del Carme i la Magdalena, i que l'any 1707, durant la Guerra de Successió, l'assalt definitiu a Lleida s'havia produït justament per aquesta banda est.

Lleida tenia llavors uns 15.000 habitants, era defensada per 8.000 soldats de guarnició comandats pel general Jaume García Conde i, en principi, no semblava que hagués de passar gaires angúnies per aguantar el setge amb dignitat i futur. Només hi havia un dubte: saber si els lleidatans rebrien l'ajut que s'esperava del general O'Donnell (que era entre Montblanc i Vinaixa, amb 6.000 soldats), o bé arribarien abans els reforços francesos del mariscal Augereau. L'atzar de la guerra i la manca d'un coneixement prou precís dels moviments de tropes van generar una topada d'una part de les forces de O'Donnell i uns destacaments francesos, entre Juneda i el pla de Margalef, amb un resultat sorprenent i inesperat: la desfeta de la divisió d'O'Donnell. Era el dia de Sant Jordi de 1810.

Després d'aquest cop d'atzar i segur que ningú no vindria a ajudar els lleidatans, Suchet va ordenar, aquella mateixa nit, l'atac dels punts febles de la ciutat. Ho va fer de dues maneres: amb foc sistemàtic d'artilleria sobre les defenses de l'est de la ciutat i també bombardejant l'interior de Lleida per atemorir els seus habitants. En quinze dies de càstig d'artilleria, les defenses de l'est s'havien afeblit notablement i gairebé estaven oberts els baluards del Carme i la Magdalena.

En termes estrictament militars, sembla que el jove general Jaume García Conde va cometre l'error de voler defensar, a la vegada, la ciutat i les fortificacions. Si s'hagués tancat amb totes les forces al castell, hauria pogut resistir més temps. Suchet ho sabia per la informació d'uns desertors i, la nit del 13 de maig, va fer entrar les seves tropes a la ciutat pels baluards de l'est, que així es van presentar, per darrere i per sorpresa, als defensors de les muralles de la ciutat.

Pels carrers de Lleida, la lluita a cos a cos fou terrible, però al cap de només tres hores la guarnició catalana es va haver de retirar cap al castell. Rere seu, va seguir la població de Lleida, atemorida per l'acarnissament de la lluita al carrer i també pel terror que havien provocat els bombardeigs a la ciutat dels dies anteriors. Freds i sense miraments, els soldats francesos disparaven contra tothom, militars i civils, els empenyien tots cap al castell i no deixaven viu ningú que quedés enrere. El castell es va anar omplint de gom a gom fins a esdevenir una perillosíssima ratera. A més, els qui disparaven per defensar-se contribuïen, amb un paradoxal foc amic, al terror dels civils i de les tropes que pujaven a refugiar-s'hi.

Era just el que Suchet volia: tothom tancat dins de l'enorme parany de la fortalesa, civils i militars, en unes condicions terribles. Ja només calia posar en marxa l'horror d'una altra terrible carnisseria. En comptes de manar a l'artilleria que disparés contra els murs, el cap francès va ordenar dirigir les bombes a l'interior del castell. A migdia del dia 14 de maig, els defensors es rendien. En només disset hores havien mort 2.000 lleidatans i 1.200 soldats de la guarnició eren també morts o ferits. Les baixes franceses arribaven just a 700 homes.